

Särtryck ur
VÅR FÅGELVÄRLD
Årg. 18 1959 Nr 1

Stäppörn (*Aquila rapax*) för första gången anträffad i Sverige

(Meddelanden från Falsterbo fågelstation 13)

Av

A. G. PARSONS

Stäppörn (*Aquila rapax*) för första gången anträffad i Sverige

(Meddelanden från Falsterbo fågelstation 13)

Av

A. G. PARSONS

Den 30.9.1957 ägnade sig författaren tillsammans med STAFFAN ULFSTRAND åt studier av det för dagen goda rovfågelsträcket över Falsterbo. Vi befann oss på Kolabacken (300 m E fyren). I en rovfågelskruv, som var under utbildning inne över Ljungen, uppmärksammade S. U. en juv. kungsörn (*Aquila chrysaëtos*), varför vi per bil begav oss iväg mot den plats, varöver örnen befann sig. Då vi nalkades vägskalet mellan Skanör och Falsterbo såg vi plötsligt en skruv på c:a 40 vråkar och två örnar rakt över vägbanan. Följande observationer gjordes direkt från vägkanten.

Den ena örnen var en uppenbar kungsörn. Silhuetten var tillräckligt kännetecken, och i det ypperliga ljuset var det lätt att se det vita stjärtbandet och de stora vita vingfläckarna, som karakteriserar den unga kungsörnen. Denna örn utgjorde ett värdefullt jämförelseobjekt i förhållande till den andra örnen, angående vilken jag gjorde följande anteckningar:

I. Ehuru en typisk *Aquila* är örnen icke obetydligt mindre och slankare än den närvarande kungsörnen: proportioner ungefär 5:6.

II. Huvudet nästan oproportionerligt litet.

III. Hela fågeln har en färg, som är högst märkvärdig för en medlem av släktet *Aquila*. Den kan beskrivas som ljusbrun med dragning åt grått, i skarp kontrast mot kungsörnen, som har en mättad mörkbrun dräkt.

IV. Undersidan nästan enfärgad bortsett från något mörkare handpennor.

V. Vid två tillfällen vände örnen bort från oss mot Ljunghusen och svängde sedan tillbaka in i skruven. Vid dessa tillfällen kunde vi tydligt se översidan. Det enda markanta draget här utgjordes av att vingens framkant var ljus brun i kontrast mot den mörkare bruna bakre delen av vingen. Gränsen mellan dessa båda fält var helt oskarp.

VI. Efter ungefär fem minuters observation svängde örnen av

från skruven och seglade bort mot Ljunghusen, varefter vi icke mera såg till den. Då den kommit ned på ganska låg höjd iakttog jag en besynnerlig »knyck» i vingen, vars motsvarighet saknades hos kungsörnen, då den strax efteråt seglade iväg på samma sätt. »Knycken» torde här berott på någon skillnad i karpalleden och därför inte ha syns rakt underifrån.

S. U. ansåg att stjärten var något mörkare än kroppen i övrigt. Detta lade jag inte själv märke till. Däremot undgick ving-»knycken» S. U.'s uppmärksamhet. I övrigt överensstämde våra observationer i samtliga ovannämnda punkter.

Observationsbetingelserna var goda. Himlen var klar bortsett från en del cumulus. Jag bedömde, att rovfågelskruven sträckte sig från 150 till 250 meters höjd rakt över oss. De ingående fåglarna utgjordes förutom av de två *Aquila*-örnarna av c:a 40 ormvråkar (*Buteo buteo*). Vi hade alltså exceptionellt goda möjligheter för jämförelse mellan silhuetterna.

S. U. har fälterfarenhet av *Aquila chrysaëtos* och *A. clanga*, under det att jag själv endast känner till den förstnämnda arten. Våra på platsen förda diskussioner ledde fram till att vi med bestämdhet kunde avvisa möjligheterna att det rörde sig om någon av de i Sverige regelbundna örnen (kungs- och skrikörn). Vi bestämde, att jag efter min hemkomst till England skulle fullfölja bestämningen av denna otvivelaktiga nyhet för den svenska faunan.

En undersökning av British Museum's *Aquila rapax*-skinn visade, att denna art vore en av dem som mest allvarligt skulle tagas upp till beaktande. De data, som ovan redovisats, jämte en del skisser har skickats till Mr P. J. HAYMAN och Mr P. A. D. HOLLOM. En omfattande korrespondens och utväxling av teckningar har ägt rum mellan undertecknad och P. J. H. Så småningom framväxte följande synpunkter på basis av den erfarenhet av icke mindre än 29 rovfågelarter, som P. J. H. har vunnit vid studier av fågelsträcket över östra Medelhavet och i Egypten.

Fem medlemmar av släktet *Aquila* måste upptas till diskussion:

I. Kungsörn, *A. chrysaëtos*. De data, som ovan anförts, är tillräckliga för att omöjliggöra denna art. Den kungsörn som var i sällskap med den kuriösa örnen hade väsentligt större huvud och bredare vingar.

II. Kejsarörn, *A. heliaca*. Förekommer i två subspecies som häck-

fågel från Spanien i väster till Indien i öster genom hela Sydeuropa och -asien. Ehuru något mindre än kungsörnen är detta en tung, bredvingad och storhuvad art. Den lär mycket likna kungsörnen i silhuetten och kan därigenom uteslutas.

III. Större skrikörn, *A. clanga*. Skrikörnar, med all sannolikhet tillhörande denna art, ses numera regelbundet i Skåne, i synnerhet om hösten. S. U. konstaterar att denna art med visshet kan uteslutas med hänsyn till dess satta apparition, den tunga flykten, de relativt korta vingarna och dessas karakteristiska hållning i flykten. S. U. har iakttagit säkra större skrikörnar vid åtminstone fyra—fem tillfällen.

IV. Mindre skrikörn, *A. pomarina*. Förekommer i två subspecies. Västgränsen går i östra Tyskland, Polen, de Baltiska staterna och upp till Leningrad. Denna art måste man speciellt ta hänsyn till och den diskuteras därför mera utförligt. Svårigheten var tvåfaldig: dels är denna art tidigare anträffad i Skåne under höststräcket (Förteckning över Sveriges fåglar 1951) och kan alltså »väntas», dels är litteraturen knapp med uppgifter angående dess fältkaraktärer, i det att de enda uppgifterna är en kort beskrivning i ROSENBERG (1955) och en något utförligare med silhuett-teckning i NIETHAMMER (1938). Det har ofta sagts mig i Sverige, att de bägge skrikörnarna icke går att skilja åt i fält. Om detta är korrekt, så kan alltså mindre skrikörnen anses eliminerad av samma skäl som den större arten. Mr HAYMAN upplyser, att de unga fåglarna tillhörande dessa arter väl går att skilja åt, däremot icke de gamla. Han anser, att den fågel vi såg i Falsterbo icke kan ha varit en mindre skrikörn under hänvisande till att denna art är lika klumpig och tung som den större arten.

Vid genomgång av litteratur och övriga data för föreliggande rapport ansåg jag, att följande punkter var speciellt värda att understrykas:

I. Om det hade varit en *A. clanga* eller *A. pomarina*, ungfågel, borde vi ha sett de ljusa droppfläckarna vid de tillfällen då djuret exponerade sin översida.

II. Kanske förekommer *A. pomarina* oftare i SE Sverige än vad som hittills känt är. Däremot talar dock dels att de osteuropeiska örnarna har att korsa över en havsarm innan de når Sverige, dels att de har en i allmänhet sydostlig sträckriktning. Det är åtminstone

möjligt att de tidigare fynden av *A. pomarina* härrör från artens NW häckningsområde i Sovjet. Ungfågelströvtåg västerut genom Finland har efterföljts av »normalt» sträck genom Sverige i sällskap med övriga rovfågelarter. Detta skeende kan också ligga bakom de regelbundna notiserna om större skrikörn i Skåne och kan också mycket väl vara anledningen till uppdykandet av *A. rapax*. Tills vidare saknas tyvärr modern litteratur behandlande dessa arters utbredning och frekvens samt eventuella förändringar i denna.

Som framgår av den föregående diskussionen har förhållandevis ringa vikt lagts vid färgteckningen vid bestämningen. Detta är i överensstämmelse med de uppfattningar som docent GUSTAF RUDEBECK varit den främste förespråkaren för, nämligen att silhuetterna är mycket säkrare och mera konstanta kännetecken på rovfågeln än deras ofta extremt variabla färger. Bägge observatörerna är anhängare av denna uppfattning.

Min uppfattning är, att den främmande örnen var en stäppörn, *A. rapax*, sannolikt en strövande ungfågel. Det anmärkningsvärt lilla huvudet och den spensliga byggnaden jämte den allmänt kännetecknande *Aquila*-silhuetten står i full överensstämmelse med denna bestämning. Detta gäller också för storleken och — till det värde det hava kan — den för örnar säregna smutsigt gråbruna färgen. Silhuetten utesluter utan vidare sådana örnar som ormörn (*Circaëtus gallicus*) eller *Hieraëtus* spp.

Det föreligger endast ett tidigare fynd av *A. rapax* från Väst-europa. Den 30.6.1909 sköts en ad. hane N om Güstrow, Tyskland (NIETHAMMER 1938).

A. rapax förekommer i sex subspecies (NIETHAMMER 1938, MEINERTZHAGEN 1954). Härav har två en vid utbredning från SE Europa (Rumänien) genom Sovjet till S Sibirien och Mongoliet. Den västra rasen är *A. rapax orientalis* och den östra heter *A. r. nipalensis*. Av de övriga raserna förekommer en i Indien och tre i Afrika. De två förstnämnda raserna uppfattades av tidigare forskare som skilda arter (DRESSER 1904, RAMSAY 1923), men MEINERTZHAGEN (1954) anger, att i varje serie av skinn som han undersökt finns det former som är intermediära. Vidare är deras utbredning helt och hållet skild. Han bedömer dem därför som tillhörande samma art, till vilken uppfattning även NIETHAMMER (*op. cit.*) tidigare anslutit sig. Den västra rasen övervintrar i S Sovjet, Irak, Iran, Arabien och Afrika.

Till sist önskar jag framföra ett tack till J. LEPIKSAAR, Göteborg, för uppgifter angående skrikörnarna, till Dr MACDONALD, London, för tillträde till British Museum's skinnsamlingar, till Mr P. A. D. HOLLOM samt till Mr P. J. HAYMAN, utan vars hjälpsamhet, intresse och vida fälterfarenheter av örnar detta fynd av *A. rapax* aldrig hade kunnat bli fullt säkerställt.

LITTERATUR

- DRESSER, H. E. 1904. Manual of palaeartic Birds. Vol. II. London.
Förteckning över Sveriges fåglar. 1951. Utg. av SOF. Stockholm.
HORTLING, I. 1946. Lintukirja. Helsinki.
MEINERTZHAGEN, R. 1954. Birds of Arabia. Edinburgh & London.
NIETHAMMER, G. 1938. Handbuch der deutschen Vogelkunde. Bd. II. Leipzig.
RAMSAY, R. G. W. 1923. Guide to the Birds of Europe & N. Africa. London.
ROSENBERG, E. 1955. Fåglar i Sverige. Stockholm.

Summary: First Swedish record of Steppe-eagle (*Aquila rapax*). Report from Falsterbo Bird Station No. 13.

On 30th September, 1957, STAFFAN ULFSTRAND and A. G. PARSONS observed an example of this species at Falsterbo, S. Sweden. It was soaring in company with a juvenile golden eagle, *A. chrysaetos*, and common buzzards, *Buteo buteo*, at a height of 350—750 feet and was seen in good conditions of light.

Field characters noted down on the spot were:

- I. Smaller size than the golden eagle: size ratio about 5:6 and slimmer build.
- II. Almost disproportionately small head.
- III. The whole bird was a most curious colour for an *Aquila*, being a light brown having a grey tinge: a marked colour contrast to the rich dark brown of the golden eagle.
- IV. Underparts almost uniform except for darker primaries.
- V. The only difference in the upper parts consisted of a light leading edge to the forewing, being a contrast between a quite light brown stripe with poorly defined posterior border and the rather darker brown wing mass.
- VI. When it was going away and getting lower I noted a curious notch to the wings; the golden eagle similarly seen had no such notch.

The final determination was made after reviewing the skins of *A. rapax* at the British Museum and after correspondence and exchange of sketches between Mr P. J. HAYMAN and A. G. P.

It was possible to exclude *A. chrysaetos* and *A. heliaca* as well as the Spotted eagles, *A. clanga* and *A. pomarina*.

The criteria are the small head, slimmer build and narrower wings, features lacking in the other four *Aquila* species. There is only one certain earlier record for the Russian breeding subspecies in W. Europe; an adult male shot in Germany in 1909; and no records for other races of *A. rapax*.

The example reported is thought to have been a bird of the year.

Manuskriptet inlämnat i april 1958. Förf:s adr: Parc Vean, Redruth, Cornwall, England.